
CONACUL FAMILIEI LAZO DE LA PIATRA. REPERE DE MUZEIFICARE

Elena Ploșnița

Cuvinte-cheie: familia Lazo, conac, memorial, mesaj expozițional, muzeificare.

1. Serghei Lazo: portret în timp

Istoria o fac oamenii, unii din ei rămân în memoria colectivă, alții dispar fără urmă. Din categoria celor rămași în conștiința publică face parte și familia Lazo. Este o familie moldovenească străveche, de nobili, cunoscută din secolul al XV-lea, ce apare în gramotele moldovenești în anul 1443. Ea a dat pe parcursul secolelor numeroși oameni talentați, oameni de stat, de cultură și știință, militari și juriști. La începutul secolului al XX-lea în această familie va apărea și un erou al războiului civil din Rusia (1918-1922). Este vorba de Serghei Lazo. Trebuie să menționăm că despre S. Lazo s-a scris foarte mult în Uniunea Sovietică, mai ales în anii 1945-1985. Numele lui a fost glorificat, faptele lui au fost promovate și apreciate, el a devenit erou național pentru Siberia și Extremul Orient. Au apărut publicații despre viața lui S. Lazo și după destrămarea statului sovietic. Autorii acestor publicații, atât cei din Rusia cât și cei din Republica Moldova pun sub semnul întrebării rolul lui S. Lazo ca comandant al Frontului Transbaikal, locul lui în mișcarea de partizani din Extremul Orient și moartea tragică a eroului. Trebuie să menționăm că peste tot în lume culturile au nevoie de legende, de eroi, de personalități. Această necesitate își găsește reflectare și prin muzeificare, prin organizarea și funcționarea unor instituții muzeale consacrate eroilor naționali și personalităților marcante. După al Doilea Război Mondial, guvernul sovietic a promovat în URSS și în spațiul controlat (lagărul socialist) modelul sovietic de muzeu. RSS Moldovenească, fiind parte componentă a URSS, ca republică unională, a fost nevoită să se adapteze noilor condiții social-economice și politice. Muzeografia moldovenească a preluat modelul sovietic de muzeu și pe parcursul a zeci de ani l-a implementat cu succes, creând structuri muzeale aidoma celor sovietice. Iar cultura sovietică acorda o atenție de-

osebită muzeografiei memorialistice, muzeificării eroilor revoluției din 1917, eroilor războiului civil și Războiului al Doilea Mondial (Marelui Război pentru apărarea Patriei). Astfel, primele muzee care au fost propuse spre înființare în RSS Moldovenească au fost cele memoriale. Din septembrie 1944 a început procesul de căutare a „eroilor” și a „evenimentelor” ce urmau a fi muzeificate. Au fost înaintate diverse propuneri – crearea unui muzeu consacrat lui Vladimir Lenin, fondarea Muzeului Revoluției, înființarea Muzeului Puterii Sovietice. Este necesar să subliniem că RSS Moldovenească a fost una din puținele republici unionale care nu a avut parte de asemenea muzee, în schimb a fost unica în care, începând cu anul 1970, a funcționat Muzeul de istorie a PC al RSS Moldovenești. Chiar și în anul 1989, când a început procesul de lichidare a muzeelor politice, unii specialiști din domeniu propuneau lichidarea Muzeului de istorie a PC al RSS Moldovenești și înființarea în locul lui a muzeului „V.I. Lenin”. În ceea ce privește eroii războiului civil, în republică, în anul 1944, au fost identificați cinci eroi: Ivan Fedko, Iona Iachir, Mihail Frunze, Grigore Kotovski și Serghei Lazo. În urma discuțiilor cu „savanții istorici”, la începutul anului 1946, guvernarea comunistă a RSS Moldovenești a selectat doar doi eroi care urmau a fi muzeificați: Grigore Kotovski și Serghei Lazo. Chiar și așa primul muzeu memorial apărut în RSS Moldovenească a fost unul consacrat poetului rus A.S. Pușkin, înființat prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 498 din 31 mai 1946 „Despre deschiderea în orașul Chișinău a Casei memoriale „A.S. Pușkin” și deschis pentru public la 10 februarie 1948. La 29 iulie 1946 Comitetul Central al PC al RSS Moldovenești și Guvernul RSS Moldovenești adoptă Hotărârea nr.648 despre deschiderea la Chișinău a Muzeului republican „G.I. Kotovski”. La 9 mai 1948 a fost vernisată expoziția permanentă, muzeul fiind deschis pentru publicul larg. În anul 1959, în cadrul acestui muzeu, a fost deschisă o secție nouă: „Viața și faptele de luptă ale lui S. Lazo – erou al

războiului civil”. Iar la 7 martie 1974, în satul Lazo (Piatra), Orhei, locul de naștere al lui S. Lazo, a fost inaugurată o nouă instituție muzeală: Casa memorială „S. Lazo”. Muzeificarea eroilor războiului civil G. Kotovski și S. Lazo a fost un proces destul de complicat, în primul rând din lipsa patrimoniului, a bunurilor culturale memoriale. Apoi, faptele eroilor trebuiau promovate, diseminate în societate. La cererea partidului comunist și în RSS Moldovenească apar primele lucrări scrise, consacrate lui S. Lazo. A excelat în acest sens istoricul Ivan Nemirov. Anume acest arhivist, istoric l-a mistificat pe S. Lazo, l-a „înrudit” cu Grigore Kotovski și, de fapt, i-a falsificat viața și activitatea, declarându-l erou legendar al războiului civil din Rusia, care la sfârșitul lunii mai 1920 este arestat de intervenționistii japonezi și ars în focarul unei locomotive. Și moartea i-a fost inventată. Astăzi mulți din istoricii ruși recunosc că S. Lazo a fost împușcat la Vladivostok, în curtea închisorii în care se afla. În arhivele din Vladivostok se mai păstrează informații documentare care dezvăluie adevărul: sentința lui S. Lazo a fost îndeplinită nu de japonezi, ci de banda lui Bockarev (Вострухин 1989, 14). Prima lucrare a lui I. Nemirov a apărut în anul 1958, la editura „Școala sovietică” din Chișinău și purta titlatura „В огне революции: историко-биографический очерк о С. Лазо” (În focul revoluției: schiță istorico-biografică despre S. Lazo). Trebuie să recunoaștem, că în perioada regimului sovietic în RSS Moldovenească au fost scrise piese de teatru, create filme artistice, publicate mai multe lucrări consacrate lui S. Lazo, dar specialistul principal, promotorul lui S. Lazo ca erou legendar al războiului civil, a fost Ivan Nemirov.

Anul 1989 a pus începutul democratizării societății moldovenești. Eroii epocii sovietice au fost demontați, au fost lansate noi idei, înaintate noi personalități pentru imortalizare, a început un proces de schimbare a mentalității colective în ceea ce privește istoria și valorile naționale. În vâltoarea tuturor evenimentelor petrecute în societatea noastră de la 1989 încoace și a schimbărilor de regimuri politice în Republica Moldova, Casa memorială „Serghei Lazo” de la Piatra a continuat să funcționeze, este adevărat, într-o nouă formulă muzeografică, ca Conacul familiei Lazo de la Piatra, iar monumentul lui S. Lazo la Chișinău nu a fost demolat, stă în picioare și astăzi. Altfel spus, chipul lui S. Lazo, rămâne în memoria colectivă, dar este interpretat în mod diferit și acceptat de societatea contemporană. O parte a societății îl

numește „bandit revoluționar”, altă parte îl consideră „antimonarhist înflăcărat”. Oricum, este datoria noastră să clarificăm aceste lucruri și să încercăm să răspundem la întrebarea: Cine este, a fost, de fapt, Serghei Lazo? Este important să argumentăm necesitatea păstrării și muzeificării conacului familiei Lazo de la Piatra. Statele în domeniul muzeografiei, cunoașterea procesului de muzeificare a personalității lui S. Lazo, a casei Lazo de la Piatra, de la începuturi și până în prezent ne permit să îndrăznim a căuta răspunsul la aceste întrebări.

Expunerea noastră este bazată pe materiale documentare depozitate în arhivele Republicii Moldova ale Rusiei, pe jurnalul și caietele filozofice ale lui S. Lazo, pe memoriile membrilor familiei și ale prietenilor. Marea majoritate a materialelor despre viața lui S. Lazo au fost transmise încă în anul 1940 guvernului sovietic de către Boris Lazo, fratele lui S. Lazo, domiciliat pe strada Malaia Sadovaia, 15, din Chișinău. Astfel, la 14 august 1940, B. Lazo a transmis majoritatea materialelor: jurnalul lui S. Lazo, fotografiile, lucruri personale – Comisariatului Popular al Afacerilor Interne al URSS. În cererea depusă, B. Lazo a menționat persoanele care pot oferi informații despre S. Lazo, a atașat la cerere și o notă despre viața lui Serghei. În februarie 1941, fondul Lazo, la solicitarea Direcției Comisariatului Popular al Afacerilor Interne, ținutul Primorie, și a partidului comunist al bolșevicilor din ținutul Primorie, a fost transmis Muzeului ținutului natal din Primorie „V.K. Arseniev”. În anul 1951, acest muzeu a transmis în RSS Moldovenească, Muzeului republican „G.I. Kotovski și S. Gh. Lazo” mai mult de 50 de fotografii autentice și materiale despre viața lui S. Lazo și a familiei lui. În 1988, Ministerul Culturii al RSS Moldovenești, la inițiativa Muzeului republican „G.I. Kotovski și S. Gh. Lazo” din Chișinău a făcut mai multe demersuri către Ministerul Culturii al Federației Ruse solicitând retrocedarea tuturor materialelor despre S. Lazo. La 15 aprilie 1988, Ministerul Culturii al Federației Ruse, trimite o scrisoare, semnată de V.S. Evstigneev, șeful Direcției Muzeelor a acestui minister, Ministerului Culturii al RSS Moldovenești, subliniind următoarele: „Direcția Muzeelor împreună cu Direcția Cultură a Comitetului de partid al ținutului Primorie a discutat problema retrocedării Fondului Lazo al Muzeului „V.K. Arseniev” din Vladivostok și vă informează că Fondul Lazo a ajuns la Vladivostok la solicitarea veteranilor de partid, a veteranilor de război și a

maselor largi din Răsăritul Depărtat. În timpul de față materialele lui S. Lazo au o semnificație enormă în educația comunistă a tinerilor, a maselor populare. Fondul Lazo este utilizat permanent în activitatea științifică, de cercetare și în activitatea de propagandă. În legătură cu cele menționate, nu considerăm utilă transmiterea Fondului Lazo din Vladivostok în RSS Moldovenească¹.

Astăzi, în patrimoniul Muzeului Ținutului Primorie „V.K. Arseniev” din Vladivostok se păstrează materialele transmise de Boris Lazo, în total 175 de unități, toate originale, autentice, care sunt structurate în Fondul Lazo cu numărul de inventar 2942. Printre materialele Fondului Lazo predomină corespondența lui Serghei Lazo din anii 1914-1915 cu Boris, Ștefan (Stepan) și mama sa; sunt multe poezii scrise de S. Lazo, manuscrise, diverse cărți care au aparținut lui S. Lazo, caietele-conspect ale lui S. Lazo din diverse instituții de învățământ, memoriile lui Iurie Bulat, colegul de liceu al lui S. Lazo, scrise la 30 iulie 1940, mai multe fotografii, inclusiv fotografiile caselor familiei Lazo de la Piatra, Ezereni și Chișinău. Iar scrisorile, caietele filozofice și jurnalul lui S. Lazo din anii 1907-1916 se păstrează în fondul 342 al Arhivei de Stat a Federației Ruse din Moscova. În fondurile Muzeului Național de Istorie a Moldovei se păstrează mai multe materiale ale lui S. Lazo, inclusiv scrisori din familie, corespondența cu prietenii, fotografii. Un interes deosebit prezintă materialele transmise muzeului de rudele familiei Lazo, inclusiv de familia Crușevan. S. Lazo a fost un liber-cugetător, cu idei democratice fundamentale pentru epoca sa, cu o minte ageră, filozofică, luptător pentru libertatea și egalitatea în drepturi a tuturor categoriilor sociale, de multe ori neînțeles de colegi și de cei apropiați; a trăit o viață scurtă, dar plină, a trăit-o cu o activitate intensă, multilaterală. El s-a grăbit să trăiască, era convins că va întrece timpul. Portretul lui nu poate fi conturat simplist. Este necesar să pătrundem și să răsfoim filele vieții lui de la început, de la Piatra.

Serghei Lazo este de viță nobilă², s-a născut în localitatea Piatra, la 7 martie 1894, fiind botezat în biserica Sfântul Arhanghel Mihail din localitate, nașii de botez au fost nobilii Fiodor S. Kukuranov și Maria Karlovna Alexandri³. A fost al doilea copil în familia lui Gheorghe și Elena Lazo. Primul

an de viață Serghei îl petrece la Odesa, unde s-a mutat familia pentru o perioadă scurtă. La un an de viață Serghei este fotografiat în atelierul „B. Gotlib” din Odesa⁴. În 1896 familia se stabilește la Ezereni, unde va locui permanent până în anul 1909. Moșia de la Ezereni, cu o suprafață de 450 desetine, era proprietatea Elenei Crușevan, primită de la tatăl ei Stepan Crușevan. La Ezereni familia avea o casă mică, dar Elena și Gheorghe Lazo au reconstruit-o, au sădit o livadă de pomi fructiferi și o plantație de vie. După 1940 în casa familiei se afla sediul unei brigăzi de câmp a colhozului din localitate. În anii '60 ai secolului XX din conacul familiei Lazo de la Ezereni rămăsese doar o parte din livadă, mai târziu totul a fost distrus. Una din femeile care au lucrat în casa Lazo de la Ezereni din 1896, Efrosinia Panaitopolo, scria următoarele despre familia Lazo: „La Ezereni, familia Lazo: Elena și Gheorghe, aveau un cabinet de lucru comun, aveau multe cărți, mai ales despre agricultură. Pe lângă casă aveau 30 de ari de pământ cu livadă și vie. Gheorghe Lazo o numea pe Elena – Lealea. Ea era Leonardi după mamă, și Crușevan după tată. Gheorghe Lazo nu iubea agricultura, dar se ocupa cu agricultura doar la insistența soției. Lui Serghei îi plăcea să citească, erau doi frați – Serghei și Boris, dar foarte diferiți, mai târziu se va naște și Stiopa Aveau acasă o mică farmacie. Mulți din localitate o considerau pe Elena Stepanovna medic, ea le ajuta celor bolnavi”⁵. Serghei și-a petrecut copilăria la Ezereni, venind des la Chișinău (până în anul 1909) pentru susținerea externă a examenelor la gimnaziul nr.2 din Chișinău. Era un copil vesel, îi plăcea natura, muncea mult în gospodărie, avea respect pentru părinți și oamenii simpli de la țară. În jurnalul său, vorbind despre educația primită acasă, nota: „educația fizică în familia noastră avea drept scop să ne facă pe noi, copiii, puternici și sănătoși, să ne protejeze de influențele negative. Educația noastră, în general, era una sănătoasă și corectă. Pe noi ne învățau să spunem adevărul și pentru adevăr nu eram pedepsiți. Ne învățau să muncim, cereau ordine și acuratețe. Pentru a ne căli fizic, dimineața eram obligați să facem duș rece. Tatălui nostru nu-i era frică să ne permită să alergăm prin ploaie și noroi în curtea casei și ne învăța să călărim. Mamei nu-i plăcea când noi alergam prin noroi”⁶.

¹ Arhiva Ministerului Culturii, 1988, f. 33.

² Despre genealogia familiei Lazo, vezi: Ploșnița 2010, 51-60.

³ Fondurile MNIM, FA-9985-15.

⁴ Fondurile MNIM, FB-9989-10.

⁵ Fondurile MNIM, FA-9343, f. 2.

⁶ Fondurile Muzeului „V.K. Arseniev”, FB-2942-7.

În casa de la Ezereni, Serghei avea camera sa, ba mai mult, avea și un atelier de tâmplărie. La Ezereni citește mult. Aici a început să scrie Jurnalul său, în care nota ocupațiile din fiecare zi, gândurile despre ceea ce a citit, fragmente din discuțiile cu prietenii, cugetările despre evenimentele petrecute în viața Basarabiei. Astfel, la 17 octombrie 1907, Serghei scria despre manifestul țarului rus din 17 octombrie 1905: „Iată că au trecut doi ani de la promulgarea Manifestului, și ce a rezultat – drepturile fundamentale ale poporului, libertatea întrunirilor, adunărilor și libertatea de exprimare sunt limitate, legea electorală în Duma de Stat a fost schimbată, peste tot se urmărește reacțiunea. Obținut cu forța, Manifestul va fi și implementat cu forța. Multe în politică s-au schimbat în rău, și când vor fi instalate libertatea și adevărul?”⁷. Ezerenii cu oamenii săi harnici și modești, natura fermecătoare a locului l-au îndemnat să scrie în Jurnalul său: „fiecare anotimp are anumite trăsături individuale. Iarna este un anotimp vesel, anotimp care mă pregătește pe mine pentru noi emoții. Primăvara, în fiecare an, îmi deschide ceva nou, tot ce s-a petrecut mai interesant în viața mea, a început primăvara. Vara este anotimpul când în capul meu nu s-a născut nici o idee interesantă și nu am scris nimic important. Oricum, când se termină vara, îmi este trist. După vara vine cel mai plăcut anotimp – toamna. Toamna rămâne în memoria mea ca cel mai productiv anotimp, eu învăț foarte mult în această perioadă, sunt pătruns de gânduri și sentimente și eu cresc spiritual. Este vremea furtunilor sufletești. Mi se pare că anume în acest anotimp, anual încep o nouă viață”⁸.

Fiind elev la gimnaziul nr.1 de băieți din Chișinău, iar mai apoi student la Petersburg și Moscova, vacanțele le petece împreună cu prietenii săi tot la Ezereni. Anume la Ezereni excelează în practica fotografiei, îi plăcea să surprindă natura și prietenii. Din toată colecția de fotografii executată la Ezereni, o bună parte s-a păstrat și constituie astăzi un adevărat izvor documentar pentru cercetători. La Ezereni Serghei juca tenis, șah, mergea la vânătoare, experimenta în laboratorul chimic, muncea în atelierul de tâmplărie. La Ezereni a început să poarte cruciuliță la gât și ceas de mână și să scrie versuri. De la Ezereni, Serghei, împreună cu mama sa, mergea adeseori la Plosca, la moșia Plosca, la familia lui Ivan Crușevan, care mai avea

proprietăți la Ghindești, Cobăleni. În anul 1902 I. Crușevan a cumpărat moșia Pistruieni. Numele lui se întâlnește des în jurnalul lui Serghei. Era verișorul Elenei Lazo, căsătorit cu sora lui Nicolae Gumalic. Iar de la Plosca toți împreună puteau să viziteze Chișinăul, preferând hotelul „Franța” de pe str. Mihailovskaia. Adăugăm că Ivan Crușevan era tatăl Liusei (Olgăi) Crușevan, prietena, omul de suflet a lui Serghei. Este necesar să concretizăm că Liusea Crușevan s-a născut la 5 iunie 1896, într-o familie de țărani din satul Ordășei, a fost înfiată de moșierul Ion Epominondovici Crușevan din satul Pistruieni. Copilăria și-a petrecut-o la moșia Plosca, nu departe de Pistruieni⁹. A făcut școală la Odesa, studii superioare la Lausanne în Elveția, și-a luat doctoratul în științe sociale. În perioada interbelică a publicat poezii în *Viața Basarabiei* și *Pagini basarabene*. După cel de-al Doilea Război Mondial s-a stabilit la București, unde în 1970 și 1973 va publica două culegeri de poezii *Crugul omului* și *Roata anului*. A tradus mult din franceză și în franceză și rusă. Ion Minulescu și Octavian Goga i-au consacrat poezii, iar Bogdan Istru o considera „o ființă de o gingășie și o frumusețe rară”.

La Chișinău, îl vizitau și pe Pavel Crușevan, un alt verișor al Elenei Lazo, publicist basarabean, originar din Baroseni, Otaci, organizatorul și editorul ziarelor „Bessarabeț”, „Znamea”, „Drug”, creatorul Societății de binefacere „Bessarabeț”, membru al Dumei de Stat. Este acel Crușevan care a fost învinuit de unii cercetători de organizarea pogromului evreiesc în anul 1903, lucru nedovedit juridic și neargumentat documentar. P. Crușevan nutrea o simpatie deosebită față de Serghei. La moartea lui P. Crușevan, în 1909, Serghei îi dedică câteva pagini, un eseu, în Jurnalul său, intitulat „Înmormântarea lui Crușevan”. Fiind în îndepărtată Siberie, Serghei își aducea aminte cu drag de Ezereni, scriindu-i mamei sale în scrisoarea din Krasnoiarsk din 05 februarie 1917: „când vei fi la țară, transmite-i lui Stiopa și tuturor la ai noștri, că în depărtata Siberie eu îmi aduc aminte cu dragoste de Ezereni”¹⁰. Ultima vară petrecută de S. Lazo la Ezereni a fost cea din anul 1915. Ezerenii vor rămâne în memoria lui Serghei locul copilăriei unde „a trăit cu drag și speranță”.

Mama lui Serghei, Elena Lazo, rămasă văduvă în anul 1905, în 1909 cumpără casa neamțului Gutor din Chișinău și, împreună cu cei trei copii – Ser-

⁷ Fondurile Muzeului „V.K. Arseniev”, FB-2942-9.

⁸ Fondurile Muzeului „V.K. Arseniev”, FB-2942-17.

⁹ ANRM, F. 211, inv. 5, d. 423, f. 14.

¹⁰ Fondurile MNIM, FA-9371-32.

ghei, Boris, Stiopa (Ștefan) se mută la Chișinău. Casa era una mare cu 4 camere la parter – două mari și două mici, și cu patru în demisol, Serghei și-a ales o cameră în demisol. La Chișinău începe o nouă etapă în viața lui. Începând cu anul școlar 1909 va merge la Gimnaziul nr 1 de băieți din Chișinău, instituție de prestigiu, deschisă în anul 1833. Învăța, oscilând între bine și mai puțin bine, avea și note slabe, în ultimul an, în primul trimestru pentru o rea prezentare la ore și la biserică a avut și nota 4. Studiile la gimnaziu erau cu plată. În 1838 la gimnaziu a fost introdusă plata de 10 ruble anual, iar în 1910, Serghei plătea de acum 70 de ruble. La Chișinău, Serghei avea o bibliotecă mare cu literatură artistică și multe lucrări de matematică și fizică. La Chișinău îl citește pe Jack (John) London, Rudyard Kipling, Dimitri Merejkovski, îi plăcea și recitea romanul Anastasiei Verbițkaia – *Cheile fericirii* (Ключи счастья). Acasă, cu prietenii, joacă *maus și crochet*, face plimbări în Grădina Publică cu prietenii săi, joacă tenis. Îi plăcea fotbalul și înotul, vizitează des Muzeul Zemstvei¹¹. În 1911, fiind în clasa 7, face cunoștință cu Tasea Gore, se naște prima dragoste din cauza căreia va suferi foarte mult. În ultimul an de liceu va lega o prietenie adevărată cu Lidia Soloviev. La 17 decembrie 1912, analizând relația sa cu Tasea și cu Lidia, va nota în Jurnalul său: „Am două ființe dragi: Tasea și Lidia. Dar...Tasea va dori să se plimbe în automobile scumpe, să se distreze, să călătorească, să meargă la operă, dar cu viața mea muncitoare, plină de dragoste pentru cei umiliți și cu dorința permanentă de a ajuta pe cineva, cu căutările mele profunde, eu nu voi putea să-i satisfac toate doleanțele, noi nu vom avea nimic comun. Cu Lidia pot ține discuții interesante pe diverse teme, pot vorbi despre poezie și literatură, despre suflet, sentimente. Dar să retrăiesc cu ea toate acestea, eu nu aș putea. Ea ar putea să-mi trezească sentimente de gingășie, compasiune, dar nu dragoste. Față de ea, eu simt o incomparabilă simpatie. Îmi este foarte plăcut să o văd. Dar aceasta nu este dragoste. Lidia ar fi fericirea sănătoasă, împlinită. Tasea e un cheag neîntreput, o furtună nemaipomenită, o furtună oarbă, brutală și nebună”¹².

În Jurnalul său, Serghei mărturisește că îi place să călătorească, să viziteze noi locuri, să facă popasuri de ospetie la prieteni, să meargă des la Micăuți, unde avea rude, să viziteze mănăstirea

Țăgănești, să deschidă des ușile bibliotecii publice din Chișinău de pe strada Pușkin. Îi plăcea să asculte muzica, subliniind că „sub sunetele muzicii pe mine mă cuprinde o dispoziție deosebită și îmi produce emoții”. La Chișinău avea un prieten apropiat pe care îl vizita destul de des și își nota impresiile cu privire la discuțiile avute. Este vorba de Nicolae Alexandri, despre care scria „el îmi spunea vorbe pline de înțelepciune, care mă încălzeau”¹³. N. Alexandri, publicist, editorul ziarului și revistei „Cuvânt Moldovenesc”, președinte de vârstă al Sfatului Țării, promotor al ideilor poporaniste ale marelui Tolstoi, idealist, filantrop până la abnegație, era verișorul mamei lui S. Lazo. Serghei citea revista și ziarul „Cuvânt Moldovenesc”. Serghei mărturisea în Jurnalul său: „îmi notam întrebările și apoi mergeam la discuții la unchiul meu”. Fiind în Siberia, în scrisorile adresate mamei sale, Serghei întotdeauna se interesa de viața și activitatea lui N. Alexandri.

După absolvirea în anul 1912 a gimnaziului nr.1 de băieți din Chișinău depune cereri de înmatriculare la Institutul Tehnologic și la Institutul Căilor de Comunicații din Petersburg. În toamna anului 1912 devine student la Institutul Tehnologic. După un an de studii ajunge la concluzia că nu îl satisface nici orașul Petersburg, nici facultatea și chiar totul ce îl înconjoară în orașul de pe Neva. Fiind student, întreține o corespondență intensă cu mama și frații săi. În scrisoarea din Petersburg trimisă mamei sale la 25 ianuarie 1914, Serghei scria: „am reușit să vizitez cunoscuta Brodeaceaia sobaka (Câine hoinar)”. Eu mă sufoc în Petersburg, mă apasă străzile triste, gălăgia tramvaielor, ceața permanentă. Și oamenii aici parcă nu sunt vii, începând cu studenții noștri și terminând cu cei din Brodeaceaia sobaka – toate acestea au ceva cenușiu, neplăcut, lipsit de viață. Altfel spus, aici eu nu am viață. Mă gândesc să mă transfer la Moscova, la Școala Tehnică”¹⁴. În februarie 1914, Serghei vizitează pentru prima dată Moscova pentru patru zile, de unde îi scria mamei sale: „sunt încântat de acest oraș. Am vizitat Galeria Tretiakov, biserica Hram Hrista Spasitelea, Teatrul artistic. După această vizită dorința de a mă muta la Moscova a crescut și mai mult”.

În anul 1914 Serghei se transferă la Universitatea din Moscova, a depus cereri la drept și matematică, până la urmă alege matematica. Frecvența-

¹¹ ANRM, F. 65, inv. 7, d. 2, f. 18.

¹² Fondurile Muzeului „V.K. Arseniev”, FB-2942-32.

¹³ Fondurile Muzeului „V.K. Arseniev”, FB-2942-21.

¹⁴ Fondurile MNIM, FA-9371-16.

ză cursuri cu o tematică diversă la Universitatea Populară „A.A. Șeanevski”. Îi plăcea matematica și considera că „importanța matematicii pentru dezvoltarea intelectuală a omului este enormă, ea disciplinează mintea, ne învață repede să ne descurcăm într-o anumită situație de viață, în problemele științelor naturii. În matematica este o anumită filozofie și poezie. Ea dă omului puterea de a gândi. Aș sfătui pe oricine ca în tinerețe, indiferent de cunoștințe, să consacre trei ore pe zi matematicii. Lasă să iubească matematica, și atunci el se va obișnui cu filosofia, științele naturii și va însuși ușor și tehnica”¹⁵. Fiind student la matematică, el scrie, la 3 martie 1915, un studiu intitulat „Despre cantitatea și calitatea cunoașterii sau despre amploarea și profunzimea cunoașterii” în care menționa: „dacă dintr-o plantă va fi extras suc, ea va muri, și omul trebuie mai degrabă să meargă la moarte, decât să renunțe la convingerile sale; mie îmi sunt simpatice mai degrabă convingerile social-democraților, decât anarhismul superficial. Față de convingerile străine trebuie să ai o atitudine de respect și, în primul rând, înainte de a le judeca, trebuie să te strădui să le înțelegi”. Fiind student, studiază și scrie mult. În ianuarie 1915 înregistrează un eseu cu tema „Esența și semnificația sărbătoririi evenimentelor importante din viața popoarelor”, în care notează: „fiecare popor are istoria sa, pe care o iubește și o studiază permanent. El, poporul, vede în faptele istorice ale înaintașilor ceva drag și apropiat, ce explică semnificația prezentului”¹⁶.

Toate gândurile și necazurile legate de viața studențească le împărtășea Liusei. Astfel, în scrisoarea din 19 octombrie 1915 discutând despre rolul muzicii în viața omului, Serghei îi scria: „Eu nu am un auz muzical foarte dezvoltat și nu cânt, dar foarte mult și lacom ascult muzica”. Iar la începutul anului 1916 îi mărturisea: „În fața mea am două căi – una să lucrez în Basarabia, alta activitatea de inginer, alte căi acum nu văd și nu știu dacă vor fi în viitor.” În anul 1915 a început mobilizarea studenților, era al doilea an al Primului Război Mondial, și studenții instituțiilor de învățământ erau trimiși pe front, mulți plecau benevol. Serghei nu putea fi indiferent față de nenorocirile războiului, el se include în activitatea de voluntariat. În primăvara anului 1915 a început să lucreze la un lazaret militar de pe Cistye Prudy, făcea de gardă o dată în săptămână, lua temperatura, în-

drepta bandajele, dimineața era prezent la bandajare. Lazaretul era unul mic, cu vreo douăzeci de soldați. La începutul războiului se gândea să meargă voluntar pe front. Dar în scrisoarea sa din 26 octombrie 1916, trimisă Liusei Crușevan, scria: „la război voluntar nu voi merge, îmi este sălbatic că am putut să mă gândesc la aceasta. Să mă ia. Dar să merg singur de voie bună săucid oameni, nu o voi face. Înainte nu înțelegeam toată strășnicia acestei hotărâri”. Chiar dacă Serghei nu a dorit să meargă pe front a fost obligat să facă cursuri la Școala de Artilerie „Alexeev”, pe care le termină la 1 decembrie 1916 în grad de praporșcic. La 30 decembrie 1916 Serghei este înregistrat în serviciul militar în Regimentul 15 siberian de pușcași din Krasnoiarsk. Cum a ajuns S. Lazo în Siberia, aflăm din scrisoarea sa din 4 decembrie 1916 trimisă Liusei Crușevan, în care, printre altele, îi scria: „Cu o săptămână înainte de absolvirea Școlii militare „Alexeev” au fost prezentate locurile libere, pe care puteau să le aleagă cursanții. Din Școala „Alexeev” puteai să nimerești la Moscova și în regiunea Moscovei, în districtul Kazan și în Siberia. Eu oscilam între Moscova și Siberia și, în sfârșit, am ales și am nimerit la Krasnoiarsk. De fapt, alegerea mea s-a oprit la Moscova și Siberia. În Moscova aveam oameni dragi și prieteni care puteau să mă susțină în momentele grele, pe de altă parte din Moscova nu știu dacă aș fi putut să ies pentru a vizita Basarabia, să merg acasă și nu știu dacă, în acest mare oraș, eu m-aș fi odihnit înainte de a merge pe front. Nimerind în Krasnoiarsk eu merg și acasă, în Basarabia, unde mă voi odihni și mă voi obișnui cu gândul de a merge la război. În afară de aceasta mă trage spre locuri noi. Doar despre o plecare în Siberia m-am gândit încă fiind la Institutul Tehnologic. La 1 decembrie 1916 noi am devenit ofițeri. Am ales locul liber în Krasnoiarsk. În aceeași zi am mers la sud, acasă, la mama”. La 29 ianuarie 1917 îi scria lui Borea din Krasnoiarsk: „mă simt bine, condițiile de viață sunt austere, dar aici am o viață sănătoasă și liniștită”. Liniștea, însă, nu a fost de lungă durată. La 8 decembrie 1917, la Irkutsk, a avut loc o insurecție împotriva puterii sovietice. Serghei Lazo, în fruntea unui detașament de soldați din Krasnoiarsk, a fost trimis la Irkutsk pentru înăbușirea insurecției. De aici începe cariera „bolșevică” a lui Lazo. La 20 decembrie este ales în comitetul militar revoluționar al Siberiei de Est, numit intendent al orașului Irkutsk cu dreptul de comandant al garnizoanei orașului. Fiind la Irkutsk, întreține o corespondență intensă

¹⁵ ASFR, F. 342, inv. 4, d. 17, f. 10.

¹⁶ Fondurile MNIM, FA-21565-2, 3, 6, 7.

cu prietenii și colegii, dar cel mai mult cu mama sa. În scrisoarea lui Serghei, scrisă la 10 decembrie 1917, trimisă din Irkutsk, mamei sale, el scria: „mă gândesc la voi și sunt cu voi. Toate lucrurile mele personale, scrisorile, fotografiile, zilnicul din masa de scris din Chișinău – toate le transmit lui Stiopa”¹⁷. Peste două săptămâni, la 25 decembrie, o nouă scrisoare din Irkutsk, adresată mamei sale: „La Irkutsk trăiesc în condiții modeste, deși am la dispoziție automobil. Astăzi este prima noapte când m-am culcat dezbrăcat. Viața merge înainte și merge altfel decât anterior. Scrie-mi, te rog, ce se face în Basarabia. Care este situația politică, din ziare este greu de înțeles. Ce avem nou acasă? Ce face Borea? Cum se simte Stiopa? Ce îl preocupă, cu ce se ocupă în general? Cum trăiesc basarabenii noștri, nobilii noștri minunați, cărora, din păcate, puțin le este astăzi utilă heraldica și proveniența nobilă”¹⁸. O nouă scrisoare plină de gingășie și dor de casă și familie este trimisă mamei în ziua de 5 februarie 1917: „Siberia va rămâne în memoria mea ca o țară puternică și sănătoasă. În îndepărtata Siberie eu îmi aduc aminte de voi și de Ezereni. Vă iubesc mult, îmi este dor de voi și aș vrea să fiu alături de voi”¹⁹.

Cu dor de casă și dragoste de cei dragi, Serghei va intra în vârtoarea evenimentelor provocate de revoluția din octombrie 1917 și va rămâne în Siberia, apoi va ajunge în ținutul Primorie, la Vladivostok. În anii 1918-1920 toată Siberia și Extremul Orient reprezentau un câmp de luptă permanentă – soldații puterii sovietice, armata lui Kolceak, armata lui Semionov și Bocikarev, armatele intervenționiștilor străini, inclusiv ale Japoniei. Puterea se schimba de la o oră la alta. Serghei Lazo, crezând sincer că noua putere care se instalează în Rusia va reuși să rezolve problema inegalității sociale și a libertății omului, a susținut această putere. El a fost ales în organele de partid ale bolșevicilor, a fost comandant al Frontului Transbaikal, a stat în fruntea partizanilor din Primorie. Ba mai mult, la 19 martie 1920, Serghei Lazo completează fișa personală de evidență ca membru al organizației de partid bolșevic din Vladivostok, la rubrica naționalitate răspunde – rus, strămoșii români și elvețieni. La rubrica cunoașterea limbilor, răspunde – franceza liber, în germană citește, moldoveneasca (româna) liber²⁰. Putem analiza această decizie de

a deveni membru de partid, îl putem condamna, îl putem aprecia subliniind că a dat dovadă de eroism și curaj în condiții extreme, pe care noi, contemporanii, nu le vom înțelege niciodată. Dar este necesar să menționăm că fișa autentică, originală, nu există, nimeni din cercetători deocamdată nu au identificat-o în arhivele rusești. Și această fișă de evidență (deși a fost publicată) ar putea fi o poveste ca și arderea de viu a lui Serghe Lazo în focul unei locomotive.

În noaptea de 4 aprilie spre 5 aprilie 1920, intervenționiștii japonezi au început un atac masiv asupra orașului Vladivostok, au fost arestați sute de oameni, soldați și locuitori pașnici ai orașului. Printre ei a fost arestat și Serghei Lazo, om „de o nobleță rară”, caracterizat așa de către scriitorul rus Alexandr Fadeev. Astăzi cu certitudine putem spune că a fost împușcat în curtea închisorii, nu ars de viu în focul locomotivei, de japonezi.

Este necesar să adăugăm că din anii 1918-1920 nu există o corespondență a lui Serghei cu cei de acasă, din Basarabia. Această corespondență cu mama lui Serghei Lazo va fi reluată de Olga Lazo, soția lui Serghei Lazo, în toamna anului 1920, când ea se stabilește la Moscova împreună cu fiica sa Ada. O parte din aceste scrisori se păstrează în arhivele rusești. În 1923 mama lui Serghei scria Olgăi: „Nu știu ce v-a vorbit Serghei despre mine. Eu am fost severă cu copiii mei, de altfel și cu mine însumi: ceream muncă, îndeplinirea celor ce le consideram eu obligatorii, dar i-am iubit și am investit în ei timp și suflet”

Serghei Lazo a fost un aristocrat basarabean cu idei democratice care, poate, nimerind în alte condiții de viață, ar fi avut un alt destin. Nu putem să îl condamnăm și nici să îl glorificăm. A fost un om al timpului său. Libertatea și democrația erau valori supreme pentru S. Lazo. Poate ar fi bine pentru contemporanii noștri să mediteze asupra celor spuse de către Iurie Colesnic într-un interviu: „despre eroii războiului civil noi ne-am format o opinie greșită, noi i-am scos din epoca lor, i-am adus în zilele noastre și vrem ca ei să aibă aceleași opinii, aceleași idealuri pe care le avem noi. Serghei Lazo a fost un basarabean educat pe principii democratice și umaniste. Nobil de viță veche, descendent pe linia tatei din familia Lazo, pe linia mamei din familia Crușevan, el, evident era un antimonarhist și nu putea accepta inegalitatea socială. Avea viziuni democratice fundamentale. Legenda cu japonezii și locomotiva este doar o poveste tristă”.

¹⁷ Fondurile MNIM, FA-9371-34.

¹⁸ Fondurile MNIM, FA-9371-33.

¹⁹ Fondurile MNIM, FA-9371-32.

²⁰ Fondurile MNIM, FA-9934-34.

Ceea ce este necesar să realizăm astăzi este păstrarea casei în care s-a născut Serghei Lazo, iar muzeificarea acestei case este o modalitate de a o proteja.

2. Casa Lazo de la Piatra. Idei de muzeificare

Casa de la Piatra a fost construită de Ivan și Matilda Lazo, bunei lui Serghei. Gheorghe Lazo, tatăl lui Serghei, va intra în drepturi de proprietar ca urmaș, al Matildei Lazo la Piatra, Orhei, în decembrie 1893²¹. Este o casă tipică pentru mijlocul secolului al XIX-lea și reprezintă un edificiu de mari proporții cu mai multe camere (casa inițial a avut șase camere), o anexă și o terasă din față susținută de opt stâlpi masivi circulari tencuiți, cu un foisor-cerdac amplasat pe axa fațadei, și el susținut de doi stâlpi de aceeași mărime. Inițial, acoperișul conacului ca și cel al cerdacului era din șindrila de lemn. După 1940 casa a suportat diverse reconstrucții, fiindu-i distrusă individualitatea artistică. Din complexul de altădată cu mai multe construcții s-au păstrat un beci (astăzi blocat), o fântână, două porți de intrare, gardul de împrejmuire. Casa este valoroasă mai întâi de toate pentru că în ea au locuit reprezentanții unei familii de nobili, iar mai apoi pentru că ea însăși este monument istoric și de arhitectură. Iar ambianța casei a reunit pe parcursul anilor numeroase personalități basarabene. Menționăm că doar două generații ale familiei Lazo și-au petrecut o bună parte a vieții în această casă. Astăzi conacul este considerat monument de arhitectură, de istorie și cultură din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și înregistrat ca monument de semnificație națională, ocrotit de stat (Registrul 2010, 31). S-au păstrat câteva fotografii de epocă ale acestei case. Ele ne permit să vedem imaginea de altă dată a casei, care este una frumoasă și care a unit în construcție și decorul fațadei elemente ale eclectismului și modernului. Este originală fațada casei îndreptată spre parc, cu terasă, în parcul din jurul casei erau amenajate două pergole. Fotografiele casei au fost executate de fotografii P. Kondrațki, autor notoriu în lumea fotografiei basarabene. Despre conac și stăpânii lui contemporanii ne-au lăsat puține amintiri.

În toamna anului 1894, Gheorghe Lazo, tatăl lui Serghei, a vândut moșia Piatra văduvei negustorului Focșeneanu – Efrosinia Karpovna Focșeneanu, care avea doi copii – Iacob și David. La 26 ianuarie 1905 moșia este vândută lui Stepan

Pavlovici Buzu, iar la începutul anului 1917 moșia este vândută Ecaterinei Deleva. După 1940 casa este naționalizată și utilizată ca sediu pentru școală. La 80 de ani de la nașterea lui S. Lazo, în casa familiei Lazo se înființează un muzeu memorial. Casa memorială „S. Lazo” de la Piatra a fost deschisă pentru vizitatori la 7 martie 1974. Expoziția era creată pe două componente – memorială și documentară. În anul 1993, expoziția muzeului a suportat modificări neesențiale, dar, anume în acest an are loc schimbarea titulaturii muzeului, Casa memorială „S.Gh. Lazo” devine Conacul familiei Lazo. În anul 2008, expoziția muzeului a fost închisă și a început restaurarea conacului. În anul 2017, Conacul familiei Lazo a fost reabilitat integral și urmează a fi organizată expoziția permanentă care să contribuie la crearea unei opinii publice pozitive față de muzeu și tematica lui. Important este de menționat că muzeul și astăzi rămâne a fi o instituție multifuncțională, iar funcția de comunicare, de cunoaștere este primordială în activitatea instituției, funcție care este exercitată preponderent prin expoziția permanentă. Sarcină aceasta urmează a fi rezolvată și în cadrul mesajului expozițional al *Conacului familiei Lazo*.

Astăzi pentru realizarea definitivă a Conacului familiei Lazo ca obiectiv muzeografic și turistic, se cer măsuri reformatoare în ceea ce privește crearea expoziției, deoarece Conacul ca muzeu trebuie să facă față unei sarcini extraordinare, aceea de a se redefini nu numai ca o instituție muzeală aflată într-un nou mediu social și economic, dar și ca o instituție cu o titulatură nouă într-un ambianță fizic nou și provocator. În același timp, muzeul nu dispune de un patrimoniu memorial integral, alcătuit din mărturii scrise, iconografice, din diverse relicve personale capabile să reconstituie toate aspectele vieții de la conacul Lazo, precum și atmosfera epocii, în care au trăit reprezentanții familiei Lazo. Oricum, este necesar să creăm un muzeu veridic și convingător, iar spațiul expozițional să ofere publicului posibilitatea de instruire, comunicare, agrement, educație și altele. Luate în ansamblu, documentele de arhivă, publicațiile din presa de epocă, obiectele personale ale membrilor familiei ne permit să ne imaginăm acea atmosferă deosebită care domnea la conacul familiei și să o propunem vizitatorului în formulă muzeografică. Aici este plauzibilă atât metoda reconstituirii integrale (când atmosfera memorială din alt loc legată de numele celui muzeificat este transpusă într-un muzeu memorial în altă localitate), cât și a

²¹ ANRM, F. 39, inv. 1, d. 260, f. 16.

reconstituirii condiționate. Altă variantă, din păcate, nu există. Doar astfel vom putea proteja și păstra conacul familiei Lazo, mărturie de identitate culturală națională. Altfel spus, expoziția Conacului va întruchipa cronologic epoca istorică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la 1940, cu o retrospectivă genealogică, și structural va cuprinde Piatra, Ezereni, Chișinău – localitățile legate de viața familiei Lazo, fiind utilizate două metode esențiale în realizarea expozițiilor memoriale: metoda reconstituirii integrale și metoda reconstituirii condiționate.

Nu poate fi neglijată semnificația curții conacului. Este necesar de reconstituit sau de creat în spațiul natural de landsaft noi obiecte care pot să facă viața muzeului mai bogată și mai interesantă. Este știut faptul că în parcul vechi erau două pergole, una pentru copii și alta pentru adulți, că funcționa un scrânciob, că exista și o fântână. Mesajul expozițional al curții conacului trebuie să graveze asupra unei teme cu totul aparte, fie legată de parcul care a existat în jurul casei, fie de utilizarea curții în scop de agrement.

La baza mesajului expozițional vor fi puse principiile generale: *principiul obiectivității științifice*, *principiul obiectual* și *principiul comunicativ*.

Principiul obiectivității științifice: Prin proiectul tematic propus va fi realizată o expoziție cu certă ținută științifică. Suportul științific al expoziției se va sprijini pe rezultatele cercetărilor întreprinse de unii istorici din Republica Moldova din Rusia, din ultimii 25 de ani, pe materialele autentice (scrisori, fotografii, memorii, caiete, carte din familia Lazo și din familiile înrudite, piese memoriale, depozitate în patrimoniul muzeului), pe ambianța materială existentă (mobilierul de epocă cu toate accesoriile), pe modalitățile profunde ce au intervenit în ultima perioadă în muzeografia contemporană.

Principiul obiectual: La baza expoziției va sta obiectul muzeal autentic. Obiectul muzeal fiind etalat în expoziție capătă statut de exponat și își păstrează calitățile primordiale: informativitatea, expresivitatea, atractivitatea, reprezentativitatea, etc. Personalitatea expoziției conacului va fi determinată de cantitatea și calitatea patrimoniului existent – însăși casa are calitate de autenticitate și memorialitate, la care se adaugă multe piese memoriale și tipologice, de epocă cu suport documentar. Deci, exponatul autentic va domina în expoziție, iar hotărâtor vor rămâne criteriile stricte

ale memorialității și valorilor. Unitatea structurală de bază a expoziției va fi asigurată de anumite complexe memoriale care vor include toate tipurile de surse de patrimoniu. Pentru dezvăluirea potențialului unor exponate vor fi utilizate și materiale complementare: scheme, hărți, anumite informații și imagini.

Principiul comunicativ: Prin utilizarea acestui principiu, mesajul expozițional va fi orientat spre toate categoriile de public, spre a fi perceput și înțeles de publicul larg. Vom încerca ca ambianța materială și morală a conacului să fie prezentată veridic. Pentru ca gruparea și interpretarea materialului expozițional să fie accesibilă pentru toate categoriile de vizitatori, vom folosi, printr-o abordare concretă, documente și informații exhaustive. Diversitatea exponatelor și memorialitatea unor piese muzeistice va oferi vizitatorului o imagine coerentă despre viața de la Conacul familiei Lazo.

Expoziția care urmează a fi organizată va contribui la crearea unei opinii publice pozitive față de muzeu și tematica lui. Important este de menționat că muzeul rămâne și astăzi a fi o instituție multifuncțională, iar funcția de comunicare, de cunoaștere este primordială în activitatea muzeului, funcție care este exercitată preponderent prin expoziția permanentă. Sarcină aceasta urmează a fi rezolvată și în cadrul mesajului expozițional al *Conacului familiei Lazo*.

Ideea tematică fundamentală se va axa pe prezentarea ambianței materiale și morale a Conacului familiei Lazo cu câteva generații ale acestei familii de nobili, cu epoca lor, cu toată complexitatea retrăirilor, emoțiilor, faptelor bune și mai puțin bune, intercalată cu istoria personalităților – titulari ai Conacului, a oamenilor vii, cu viziunile și ocupațiile lor, care au fost în istoria noastră și care și-au adus contribuția la dezvoltarea societății basarabene pe parcursul secolelor.

Obiectivele tematicii presupun:

- realizarea unei expoziții memoriale atractive, interesante și convingătoare care să se adreseze unui public larg și care să încurajeze vizitatorul la reflecție independentă asupra unor personalități basarabene cu viziuni democratice fundamentale pentru epoca lor, care au existat și au făcut istorie;
- ilustrarea ambianței materiale și morale a Conacului familiei Lazo prin patrimoniu memori-

al, autentic și reprezentativ, punând accent pe relația casei familiei Lazo cu diverse personalități basarabene, evoluția acestei relații pe parcursul vremii în contextul evenimentelor social-politice care s-au petrecut în societate;

- organizarea expoziției pe baza patrimoniului existent, propriu, punând în valoare toate categoriile de piese autentice, în mod special cele memoriale, utilizând diverse modalități de etalare, elemente și tehnici muzeotehnice, pentru a surprinde și a reține vizitatorul, a-i facilita procesul de percepție a mesajului expozițional

Pornind de la faptul că casa familiei Lazo, pe parcursul anilor și în cadrul restaurărilor, a suportat

modificări în arhitectura interioară și că pentru a realiza o expoziție veridică vor fi folosite două metode: reconstituirea integrală și reconstituirea condiționată, structural expoziția va cuprinde: holul, salonul, sufrageria, cabinetul-bibliotecă, camera copiilor.

Conacul familiei Lazo de la Piatra este unul din puținele monumente de arhitectură din Basarabia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea care a fost nu numai păstrat dar și reabilitat integral la începutul anului 2017. Urmează ca acest conac să fie valorificat muzeografic și lansat în circuitul public, turistic, utilizat ca sursă economică și culturală.

Bibliografie

- Ploșnița 2010:** E. Ploșnița, Câteva considerații cu privire la valorificarea memorială a casei familiei Lazo de la Piatra, Orhei, Tyragetia s.n. IV/2, 2010, 51-60.
- Registrul 2010:** Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. In: Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 15-17, 2010, 10-109.
- Вострухин 1989:** Вл. Вострухин, Зачем ты музей? Молодой коммунист 1, 1989, 11-16.

The Country House of the Lazo Family at Piatra. Guidelines for the museumification

Keywords: Lazo family, country house, memorial, exhibition message, museumification.

Abstract: The article touches upon the personality of Sergei Lazo, who entered the Soviet historiography as a hero of the civil war, and the need for the museumification of the Lazo family's home in the village of Piatra. After analyzing the archival documents, the diary and philosophical notes of Sergei Lazo, his correspondence with friends and family members, the author comes to the conclusion that this Bessarabian nobleman was an adept of the fundamental ideas of democracy, an anti-monarchist, a passionate fighter against social inequality, who fought incessantly for democratic freedoms. The house in the village of Piatra, where Sergei Lazo was born, has been preserved and was restored; it is an architectural monument of national significance dating back to the 2nd half of the 19th century, and until the end of 2017 it should be museumified. The author offers the main idea, goals and thematic structure of the new exposition for the Country House of the Lazo Family at Piatra.

Усадьба семьи Лазо в селе Пятра. Рекомендации по музеефикации

Ключевые слова: семья Лазо, усадьба, памятник, экспозиционный посыл, музеефикация.

Резюме: В статье затронуты вопросы о личности Сергея Лазо, который вошел в советскую историографию как герой гражданской войны, и о необходимости музеефикации дома семьи Лазо в селе Пятра. Проанализировав архивные документы, дневник и философские заметки Сергея Лазо, его переписку с друзьями и членами семьи, автор приходит к выводу, что этот потомок бессарабского дворянского рода был адептом фундаментальных идей демократии, антимонархистом, страстным борцом против социального неравенства, непрестанно сражавшимся за демократические свободы. Дом в селе Пятра, где родился Сергей Лазо, сохранился и был отреставрирован; он является памятником архитектуры национального значения, относящимся ко второй половине XIX века, и до конца 2017 года должен быть музеефицирован. Автор предлагает основную идею, цели и тематическую структуру новой экспозиции для Усадьбы семьи Лазо в селе Пятра.

06.04.2017

Dr. hab. Elena Ploșnița, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: rackayskaine@yahoo.com